

NORGE

Januar: De første TV-bilder sendes fra Tryvann.

Februar: Oslo-lærerne går til en måneds streik.

Mars: Tjenestetiden i Hæren forlenges fra 12 til 16 måneder.

August: Finnmark får sin første kinoforestilling.

Desember: Norge får 300 millioner fra NATOs infrastrukturmidler.

Marlon Brando

FILM & MUSIKK

ÅRETS NORSKE FILM

«Shetlandsgjengen», Leif Larsen, Palmer Bjørnøy m.fl.

ÅRETS «OSCAR»-FILM

«Storbyhavn» med Marlon Brando og Eva Marie Saint.

ÅRETS LÅTER

«Käre John», Alice Babs.

«American Patrol», Glenn Miller.

«In The Mood», Glenn Miller.

«O Mein Papa», Harry James.

NOBELPRISEN I LITTERATUR

Ernest Hemingway («Den gamle mannen og havet»).

99

For fremtiden kan vi regne med at det bare blir filmstjerner som kommer til å opptre i bikini. Det heter i pålitelige meldinger fra Rivieraen at det nå er fire helt nye typer badedrakter som dominerer: Sarongdrakten, kiltdrakten, tunikaen og genserdrakten.

VG 12. april 1954

107988

Spionsakene etter krigen

1954: Asbjørn Sunde dommes til åtte års fengsel i lagmannsretten. Høyesterett skjerper senere dommen til 10 år. Sunde kjennes skyldig i å ha overlatt russerne militære opplysninger, offentlige dokumenter, norske identifikasjonspapirer og andre opplysninger de hadde interesse av.

TILTALTE: Tilbysnelatende uberoørt av rettsforhandlingene i Oslo i 1954, snakket Asbjørn «Osvald» Sunde med sin medtalt Erling Nordby. Sunde ble dømt for spionasje til fordel for Sovjetunionen.

1964: Kaptein Kristen Gjøn, sikkerhetsoffiser i Flyvåpenet, dommes til ti års fengsel, som Høyesterett senere reduserer til åtte år. Som sikkerhetsoffiser hadde Gjøn tilgang til informasjon om kripeplaner ved Rygge og Torp flyplasser, og plassering av forsvarsanlegg.

1967: Selmer Nilsen fra Bakfjord i Finnmark ble dømt til syv og et halvt år for å ha samlet inn og overlevert materiale av militær interesse til russerne. Vervingen av Nilsen hadde sin bakgrunn fra annen verdenskrig. Nilsen samlet inn og sendte informasjon til KGB i 17 år før han ble avslørt.

Selmer Nilsen

1972: En ung vaktassistent ved den norske ambassaden i Moskva lures inn i KGBs nett gjennom en kvinnehistorie. Han trues til å slippe fire russere inn i den norske ambassadens bygning. Den unge nordmannen angret dypt på sitt svik, og meldte seg for UD. Han ble dømt til syv års fengsel.

1977: Gunvor Galtung Haavik arresteres på en holdeplass på Ekebergbanen. I mer enn 25 år hadde den stillferdige sekretæren i Utenriksdepartementet vært i KGBs tjeneste. Hun tilsto å ha hatt minst 270 møter med KGB. Galtung Haavik døde i Drammen krets-fengsel, før saken hennes kom opp for retten.

Gunvor Galtung Haavik

1984: Byråsjef i Utenriksdepartementet Arne Treholt arresteres, og siktes for spionasje til fordel for Sovjetunionen.

Arne Treholt

nen. Han var en storfisk i spionjegerens nett. Treholt dommes til 20 års fengsel, lovens strengeste straff. Han kjennes skyldig i å ha overlevert russerne informasjon til stor skade for Norge.

Mandag: Helse i hvert vedtak

gatene hvor han jaktet på Sovjet-agenten Asbjørn Sunde — kommunisten og krigshelten som

— Den første gangen vi klarte å dokumentere at han hadde kontakt med russerne på disse turene sine, var en gang vi fulgte ham til Aker sykehus, i juni 1950. Der ble han plukket opp av russernes svarte ambassadebil. Jeg husker fortsatt kjennemerket, A-4135, sier Tofte.

Østkantkneipe

Etter møtene med russerne roet Asbjørn Sunde seg ofte ned med en halvliter øl på en av kneipene på østkanten.

— Her satt Sunde ofte. Stambordet hans var der borte, sier Tofte, og peker litt innover i det røykfylte lokalet på Schoushallen. Interiøret er ikke mye endret på 40 år.

Bakgrunnen for at spningen mot Sunde ble igangsatt, var at Sunde ved en anledning tok kontakt med overvåkingspolitets sjef Asbjørn Bryhn, og gjorde et

regelrett vervingsforsøk overfor sin gamle kjenning fra krigens dager.

Fotsoldat

— Dette visste ikke jeg og kollegene mine noe om da spningen startet. Det tok lang tid før vi fikk rede på hva grunnen til mistanken var, sier Tofte.

Nå bor Ørnulf Tofte og kona i Spania, bortsett fra om sommeren. I årene som «fotsoldat» i overvåkingspolitiet frøs Tofte så mye at han forbannet seg på at han skulle ha det varmt og godt når pensjonsalderen kom. Det var kaldt å sitte i en Citroen av gangstypen og vente på neste trekk fra Sunde, eller å følge ham til fots gjennom gatene.

Måtte slå til

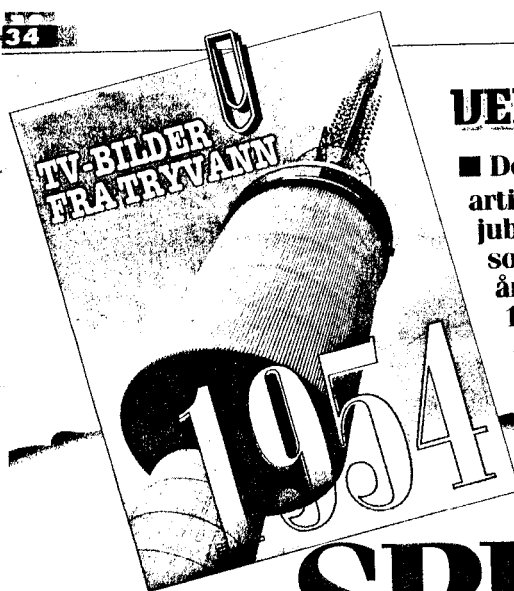
I uke etter uke, måned etter måned, spannet Ørnulf Tofte og hans kolleger på

Asbjørn Sunde og hans medhjelpere. I begynnelsen av februar 1954 kunne de slå til.

— Det begynte å lekke ut at en arrestasjon var forestående. Vi måtte slå til, sier Tofte.

I juli 1954 ble Sunde dømt til åtte års fengsel for å ha overlatt russerne opplysninger som kunne skade rikets sikkerhet. Et førtitall møter hadde Sunde hatt med sine sovjetiske kontakter. Russerne betalte ham for tjenestene både i rene penger og naturalia. En gang fikk han en sekk med sukker som raskt ble omgjort til sats. Her skulle skaffes sprit!

Etter å ha sonet to tredeler av straffen, slapp Asbjørn Sunde ut i 1959. I en leilighet på Østlens østkant levde han tilbake trukket i 25 år sammen med kona Astrid, til han døde i 1985. Men krigspensjon fikk Asbjørn Sunde aldri. Spiondommen var et hinder for det.

VERDE 50-ÅR FANG

■ Dette er tiende artikkel i VGs jubileumsserie som tar for seg årene 1945—1995. Serien går mandag og lørdag.

VERDEN

Januar: En elektronisk regnema-skin presenteres i USA.
 April: Mau-Mau-opplysene starter i Kenya.
 Mai: Høyesterettsdom i USA opphever raseskillet.
 Mai: Frankrike taper kampen om Dien Bien Phu — og i realiteten kampen om Nord-Vietnam.
 November: Ben Bella starter opprør mot fransk herredømme i Algerie.

Ben Bella

SPION-JEGGERENS første fangst

Den pensjonerte spionjegeren Ørnulf Tofte (73) er tilbake på gamle tomter. Her på hjørnet av Finnmarksgata og Sars gate på Oslos østkant spanet han på Sovjet-agenten Asbjørn Sunde.

I dag etter dag fulgte Tofte og hans kolleger hver minste bevegelse Sunde gjorde. Å avsløre krigshelten og kommunisten Asbjørn Sunde som spion i 1954 var det første store varpet de norske spionjegerne gjorde etter krigen. Gjennom et fortaltalls møter med russerne hadde Sunde overlevert blant annet opplysninger om Forsvarets våpendepoter rundt Oslo, norske pass og annet materiell av interesse.

Det ble flere varp på Ørnulf Tofte før han gikk av med pensjon i 1987, etter nesten 40 år i overvåkingspolitiet, sist som politiinspektør og sjef for kontraspionasjen.

Den største spionfangsten var naturligvis Arne Treholt, Ap-mannen og byråsjefen i UD som hadde åpen dør til Norges politiske elite før han havnet i garnet en januardag i 1984.

Eventyreren og opprøreren Asbjørn Sunde var så visst av et annet kaliber enn Arne Treholt, men slett ingen ubetydelighet. Sunde var en meget kjent figur, ikke minst under dekknavnet «Osvald» fra krigens dager. Det slo ned som en bombe da arrestasjonen ble kjent i februar 1954.

— Sunde var en av heltene fra krigen, sier Ørnulf Tofte.

på studietur til Sovjetunionen og kom tilbake så overveldet at det forskrekket de som leste hennes beretninger fra diktaturet.

For i den politiske hverdagen var kommunistene trusselen, både ute i den store verden og her i Norge.

Den kalde krigens var iskald. Atmosfæren mellom øst og vest — Norge og Sovjet, var fiendtlig.

Vi rustet opp — på så mange måter. I 1949 ble vi med i forsvarspakten NATO, og nettopp i Sunde-året 1954 tok Atlanterhavspakten i bruk den underjordiske kommandosentralen på Kolsås utenfor Oslo.

Da vi gikk inn i NATO, brukte Norge 2,2 prosent av nasjonalinntekten på militærbudsjettet. Fire år senere var det så godt som doblet til 4,3 prosent. Samtidig brukte vi første del av 50-tallet til å øke vernepliktsiden betraktelig (se grafisk fremstilling). Så trodde da også nordmennene at Sovjetunionen var villig til å sluke oss. I 1947 mente 75 prosent av det norske folk at naboen i øst sikket mot verdensherredømme.

Sunde grepet på fersk gjerning I SPION-SAKEN

Norsk «Mata Hari» blant de arresterte

le strømmer inn de Oslo-lærene

mot Regjeringen

VG 8/2-52: Vi fulgte Sundesaken fra dag til dag — fra han ble pågrepet til domfellelsen

opp illegale nett. På denne tiden var russerne ute etter alt mulig ved hjelp av agenten Sunde. Jeg tror ikke russerne tenkte seg muligheten til å be ut en stortingsmann på lunsj, eller på andre måter få opplysninger på legal måte, sier Tofte.

Asbjørn Sunde var kommunist, politisk tilhørte han kretsen rundt Johan Strand Johansen, den halvgale partisjefen i NKP som ledet det dramatiske oppgjøret med utfordrer Petter Furubotn i 1949. Med rå muskelkraft — og maskinpistol i bukselinningen — var Asbjørn Strand Johansens livvakt.

— Partisanhøvdingen min, sa Strand Johansen om Sunde.

Geriljagruppe

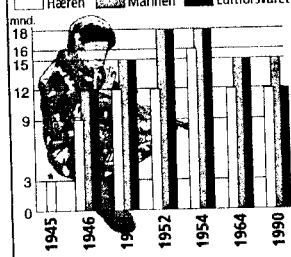
Under krigen sto Sunde i spissen for en av de mest aktive geriljagruppene som drev stadig sabotasje mot tyskerne — noen ganger i konflikt med signalene fra hjemmefrontledelsen, andre ganger etter ordre. Han ble en nærmest mytisk figur.

Illegale nett

Russerne brukte Sunde til spionasje. Derfor søkte å bygge

Tjenestetid i det militære

Hæren Marinen Luftforsvaret

• Årskullet 1945 ble gitt tre måneders tjeneste, hovedsakelig som skogsarbeid.

Kilde: HÆREN ETTER ANNEH VERDENSKRIG

Den kalde, Iskalde krigen

Stalin var akkurat død. Sovjetunionen var fienden. Vesten fulgte maktkampen i Kreml med stor interesse, men glimtet av tøyer som fulgte Nikita Khrushjovs maktovertagelse ble raskt knust da invasjonen i Ungarn kom i 1956.

Men fascinasjonen over revolusjonen i Russland levde fortsatt i viktige kretser i det norske samfunnet. Høsten 1954 var statsministerfruen Werna Gerhardsen

Før krigen var Asbjørn Sunde arbeidsløs politisk aktivist i hjembyen Horten, for han reiste til Spania som frivillig soldat, og kjempet på republikanernes side i borgerkrigen mot Franco.

Men i etterkrigstidens Oslo var han agent for russerne, stadig på farten for å møte sine oppdragsgivere fra den sovjetiske ambassaden eller for å treffe noen av folkene som leverte ham opplysninger og materiell som han senere viderebrakte til russerne.

— Spaningen på Sunde begynte på ettersommeren 1949. Med fem-seks ukers mellomrom opptrådte han ekstra observant. Han hoppet av og på trikker, ofte slik at han sto på den ene siden av veien så det så ut som han skulle ta den i én retning, men da trikken kom i den andre retningen, løp han over veien, slengte seg på, og speidet bakover for å se om noen fulgte ham.